

Az „állattenyésztő naplója” az élet és halál kérdéseivel foglalkozó lírai költeményciklus. Tolnai ezt a közhelyes témát eleven mai versként, sőt egyetemes líraként tudta megírni. A ciklus legmeggrázóbb darabjai az állatok lemeszárlását megörökítőek. Ezeket készítik elő a ciklus elején az állatok életét közelképekben felvillantó versek, s egészítik ki, teszik általánossá (közhelyessége ellenére), „az élet megy tovább” fájdalmas igazságává a ciklus utolsó versei. Egy „túlfinomított lelkületű poéta” az állatok leöléséhez fog, mert „nem veszik át s ha leállnak az evéssel le kell vágni őket”. Egy állattenyésztő mindennapjaihoz az előbb idézett kijelentés egy-két évvel ezelőtt. Az ilyen, hangsúlyozottan időhöz, helyhez kötődő, látszólag érzelmi töltés nélküli, köznyelvi kijelentések költészetté válnak a Tolnai-szövegben. A bikák leölésének részletes leírása, a föltranszírozás, a szétmérés, a liferálás mechanizmusa vérfagyasztó látványként jelenik meg előttünk. A köznyelvi kijelentések, a mindennapi nyelv és az azokat átértelmező, kitágító, különös szavak, szószervezetek, asszociációk (kis takonyselyem karfiol, döglégy-mágnes, az opálosan omló hullát, szakállas fűz alá fektetjük, az erdő finoman ilumináló katedrális) teszik ezeket a verseket katarktikus hatást kiváltó alkotásokká. Nem a vér és az állathalál a szörnyű, hanem ezeknek a természetessége és ezt a természetességet, szükségszerűséget jelző versformálás. Mindez egy folyamat része, amelybe éppúgy beletartozik az állatok leölése, mint bármi más. Hiszen a tyúkok is olyan öntudatlan természetességgel csipkedik az alvadt vért, „mint kisgyerekek ha csokolóznak”. A meszárlási jeleneteket ellenpontozzák az olyan versek, mint a *Végigcsokolják a gerincem*, a *S nem újság ólmától* címűek, melyekben a költő nem tudós-tudálékos mesterember, hanem széles látókörű lírikus, aki nemcsak a „száraz” irodalommal törődik, hanem a körülötte folyó élettel is [„Képtelen vagyok vállalni (...) ezt az újságolvasó életformát”]; „nekem az állatoktól növényektől jövő információkra is szükségem van és tőlük akarok elpiszkolódni akár el is esni s nem újság ólmától” — írja.

Új líra, új harmónia bontakozik ki ezekben a versekben, mind a költészetre, mind az életre vonatkoztatva.

LADÁNYI István

„ÍGY FORDÍTOTTUK PETŐFIT”

Sava Babić: *Kako smo prevodili Petefija*. Istorija i poetika prevoda. Matica srpska, Újvidék, 1985

Aligha tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a kiváló szerb műfordító, Sava Babić könyve a Petőfi-filológia egyik legkomplettebb darabja, azok között, amelyek a költő más nyelvű megszólaltatásának problémáival

foglalkoznak. A Petőfi születésének másfél százados évfordulója (1973) alkalmából végzett körültekintő felmérések, elemzések és összegezések között nem találtunk olyant, amely a magyar költő művének más irodalomban való életét ily sokoldalúan közelítette volna meg, a fordítással szorosan összefüggő kérdéseken kívül az irodalomtörténet, az irodalomelmélet, verstan, kapcsolattörténet és sok egyéb részdiszciplína szempontjait is magában foglalva. Babić programszerűen és tudatosan törekszik a teljességre. Több mint három és félszáz oldalas könyvének bevezetésében beszél erről a szándékáról, óvatosan elfogadva, részben magáévá téve, bizonyos vonatkozásokban pedig fenntartásokkal kezelve Hans Robert Jaus véleményét arról, hogy a műfordítás létrejöttében nem az eredeti mű egykori aktualitása a döntő, hanem a fordító kora, amelyben még mindig vagy pedig *újból* időszerű a műalkotásban megszólaltatott emberi szituáció. Az időt mint szelektáló tényezőt Babić is rendkívül fontosnak tartja, de ő nemcsak műfordítóként, a Petőfi-mű mai megszólaltatójaként foglalkozik tárgyával, hanem irodalomtörténészként és filológusként is: „... bennünket a Petőfi-opus összessége érdekel, mindenekelőtt, hogy mi az, amit a fordítók nem ültettek át, és miért nem, noha az módjukban állt volna.” Úgy látja ugyanis, hogy a fordítás nem mindig szabad elhatározás kérdése, hanem a korszak — nyújtotta lehetőségek függvénye is. A műfordítás sikerének, mérsékeltbb fogadtatásának vagy éppen visszhangtalanságának a vizsgálata, s ezek okának megállapítása megköveteli a fordítói szándékok és koncepciók elemzését is, ami viszont az eredeti és az átültetett szöveg gondos egybevetését, minden összetevőjének elemzését teszi szükségessé. Világos tehát, hogy csak a komplex módszer vezetheti a kutatót a kívánt eredményhez. Jelentősen megkönnyíti az ezzel összefüggő problémák megoldását, ha a fordító maga szolgál felvilágosítással a fentiekre nézve, de az elemzés ekkor sem kerülheti meg a tüzetes szövegegybevetést, vagy éppen — több fordításváltozat esetén — a koncepciók párhuzamba állítását. Babić számára az eszmény ma is az eredeti mű mind nagyobb fokú megközelítése, a vers olyan elemeit illetően is, amelyeket régebben formaiaknak neveztek (strófaépítés, a rím elhelyezése vagy minősége, a ritmusrend, a fonetikai-akusztikai mozzanatok stb.), amelyek azonban, mint hangoztatja éppoly fontosak, mint pl. a fordító egyénisége, alkalmazkodó-beleélő képessége, nyelvtudása, a „másik” kultúrában való jártassága, mesterségbeli felkészültsége s egy egész sor más meghatározó mozzanatot. A könyv komplettiségén, amit mint a monográfia legszembetűnőbb vonását hangoztattunk, mindenekelőtt a tárgy megközelítésének ilyen kritériumait kell értenünk, nem pedig azt, hogy az egy és egynegyed évszázad alatt, ami az első Petőfi-vers szerbre fordítása óta eltelt, Babić feltétlenül regisztrált minden lefordított verset.

Amikor tehát szerzőnk mindezt számba veszi, szükségszerűen irodalomtörténetet is ír, hisz akár a fordítás létrejöttének adott időpontjá-

ra, a korszakra jellemző ízlésbeli, világnézeti, politikai indítékokra vagy egyéb társadalmi határozmányokra fordítja a figyelmet, sőt: a költészet mindenkori formái eszközeinek vizsgálatakor is, történetileg változó jelenségekkel találja magát szemben. A szerb és a horvát irodalomban e rendkívül népszerű költőnek számtalan versét fordították, viszont elenyészően kevés a száma a fordítások minőségével foglalkozó kritikai felméréseknek és tanulmányoknak. Ide tartozik természetesen a szerb és a horvát irodalomra tett Petőfi-hatás kérdése is. Mindez magától értetődővé teszi, hogy a téma feldolgozása során Babić az időbeli kifejtési elvi álláspontját teszi magáévá. Kezdi tehát a sort a korabeliekkel, Jakov Ignjatovićyal és Đura Jakšićyal, majd Zmaj Jovan Jovanović munkásságával folytatja, hogy az első világháborúig tartó áttekintését a fordítók második hullámával fejezze be, amely (korántsem függetlenül a magyar költészetben is észlelhető hasonló jelenségektől) a Petőfi-fordítások (a költészet) devalvációjába torkollik. A két világháború közötti s a második utáni korszakot egy fejezetben ugyan, de kellően differenciálva mutatja be. Szerencsés megoldással, az értekezés esztétikai szempontjait nyomatékosítva, könyve elemző részét az *Egy gondolat bánt engemet* fordításváltozatainak összehasonlításával zárja, ami jó alapul szolgál a szerzőnek a végkövetkeztetéseket tartalmazó hatodik s egyben befejező fejezetéhez. Ezzel azonban nem a könyv, hanem annak csak az a része fejeződik be, amely bemutatja, milyen is volt a költői életmű sorsa, visszhangja a szerbhorvát nyelvi közegekben, a szerb és horvát irodalomban. Ehhez még mintegy százoldalmi jegyzetanyag s többféle mutató járul, hogy eligazítsa az olvasót Petőfi szerbhorvát meghódításának útján, a fordítók, fordítások, lapok, újságközlemények, versek és versváltozatok rengetegében; évszámok, verscímek, fordítók, orgánumok kronológiája szerint rendezve el az adatok e roppant halmazát. Tegyük hozzá ezt is: nem a hasonló jellegű filológiai munkák sok fölösleges limlommal terhelt, olvasatlanul hagyott jegyzetapparátusának unalmával, hanem kiegészítő és értelmező feladattal, az értekező főszöveg szerves tartozékaként.

Babić élő és közvetlen emberi kontaktusok bemutatásával indítja könyvét. Nem a szöveggé merevedett Mű, hanem az Ember kerül figyelmé előterébe, ahogyan azt a történelmi valóság íratja vele. A „szentendrei rebellis”, Jakov Ignjatović, a szemtanú feljegyzéseit idézi, akinek a számára Petőfi még nem a „nagy idők”, a múlt eszményített alakja, műve még nem Ideává szublimált költészet, hanem retusálatlan közelfelvétel és hiteles tudósítás (alighanem egyetlen a szerb irodalomban) a magyar költőről, annak fizikai megjelenéséről is. Ignjatovićé azonban az érdem, mint a Letopis szerkesztőjéé, hogy 1855-ben nyomtatásban megjelenhetett az első Petőfi-vers szerb nyelven az ifjú Zmaj átültetésében: a *Razorena čarda* (*A csárda romjai*).

Az a kép, amit Ignjatović recehártyája Petőfiről felfog, sokkal közelebb áll a közismert dagerrotíphoz, mint akár a Barabás-, akár az Orlay Petrics Soma-féle ábrázolathoz. Magán viseli a még ki nem szűrt valóság talán kevésbé jellemző, de igaz mozzanatait is. Nem rejti véka alá, hogy a híres költővel való személyes megismerkedése egyáltalán nem tett rá kedvező benyomást: kissé különcnek látta, „tiranus” természetét tűnt a szemébe, radikális nézetei sem tették számára rokonszenvenssé. Ennek ellenére „gyönyörűnek” tartja verseit, példamutatóknak a szerb költők számára is.

Babićot természetesen a magyar költő spirituálisabb képe érdekli. Ennek Đura Jakšić Petőfi-átültetéseiről beszélve már sokkal nagyobb tereket szentel: a két költő lélektani karakterének nagyfokú hasonlóságát, alkati párhuzamait mutatja be, s olyanféle ösztönzésekről szól, amelyek sokkal később a fiatal Krležát is érik a magyar költő felől.

Igen figyelemre méltó Babić könyvében a műfordítás 1847 előtti korszakára vonatkozó elvi problémáinak a tárgyalása. Egészen addig a szerb irodalomban az „adaptálás” elve uralkodott, mint ahogyan Kazinczynál és nemzedékénél is: az idegen nyelvű irodalmi művet nem elég csak egyszerűen megszólaltatni az olvasó nyelvén, hanem a színhelyet, az alakokat, a neveket és fogalmakat, a más nyelven született alkotás egész képzetvilágát át kell alakítani, be kell építeni az olvasóéba. Ezt teszi például Kazinczy a *Bács megyeinek összeszedett leveleivel*, s ezt Vitkovics Mihály is a Fanni „szerbesítésével”. Az adaptálás gyakorlata Vuk Karadžić *Új Testamentum*-fordításával változik meg. Ennek az előszavában hívja fel Vuk a figyelmet az eredeti mű iránti nagyobb megbecsülésre, de egyúttal annak a nyelvnek fokozottabb tiszteletére is, amelyre a fordító átülteti a művet. Zmaj és Laza Kostić tollán ez a koncepció már igazi műfordításremeket hoz létre, jelentősen felvirágoztatva a magyar irodalom iránti érdeklődést is a szerb olvasók körében. A fordításirodalom fellendülése az ötvenes évek második felében, persze, nemcsak „belső” (irodalmi) okokra megy vissza, hanem más tényezők is hozzájárulnak ehhez. Mindenekelőtt a kölcsönösség, az egymásra utaltság szükségességének a felismerése, aminek a tudata még a kiegyezés utáni években is eleven, annak ellenére, hogy az uralkodó körök politikai irányvonala az erőszakos magyarosítás. A politikai életnek e vargabetűi, kanyarai és útvesztői határozták meg a Petőfi-asszimiláció útjait is, nem csekély mértékben befolyásolva a fordítók érdeklődését, a lefordítandó művek szelekcióját, a fordítások minőségét stb.

Sava Babić tudja, hogy Európának e szögletében az irodalom- és politikacsinalás majdnem szinonimái egymásnak, s hogy az Élet és Literatúrától vagy tán még a kolostori irodalom korától kezdve egészen máig e két fogalom szinte fedi egymást. A műalkotásirodalom eszménye legjobbainknál is többnyire csak eszmény maradt, az „irodalmi író” minősítéshez meg egyenesen gunyoros mellékjelentés társul. Egy Nyugatról

jött, jónevű szakmabeli jegyezte meg e sorok írójának, miután meghallgatta nemzetközi kapcsolattörténeti értekezletünk előadásait: „Ti irodalomtörténet helyett eszmetörténetet, sőt politikatörténetet műveltek.” Ez így, ennyire sarkítva nyilván nem igaz, de bizonyos, hogy az irodalommal eljegyzett embert itt másképpen formálta a század, a századok, a történelem, mint a „műalkotás-irodalom” langymelegét élvező nyugati poétafajtát. Íróink sokszor nem ok nélkül emelik fel szavukat az integer személyiséget veszélyeztető kényszerek ellen, de már a költő e „szabadságharca” maga is tünete ennek az összefonódottságnak.

Sava Babić nemcsak tudja mindezt, hanem a szerb költészet Petőfi meghódításaért folytatott küzdelmének bemutatásában kellően méltányolja is. Anélkül, hogy az „eszmetörténet” korlátai közé kényszerítené azt, ami eminensen a költészetre tartozik. Könyve Zmaj-fordításokkal foglalkozó s legalaposabban kidolgozott részéből tűnik ki leginkább, hogy tárgyalásmódja elsősorban költészetközpontú, de tekintettel van minden összetevőre, ami kihat Zmaj műfordítói tevékenységére. Így mutat rá például Ábrányi Emil *A magyar nyelv* című versének fordítását vizsgálva a poétikai-politikai tényezők kölcsönösségére, ami Zmaj fordítói eljárásának megvilágításán túl értékes felvilágosítással szolgál a kulturális légkörről általában, de a műfordítás-irodalom funkciójának jobb megértéséhez is a vajdasági szerbség körében. Nem tanulmányírói prekonceptiók miatt, hanem egyszerűen csak azért, mert erről maga Zmaj beszél: „Gondom volt rá, hogy a verset — amennyire tőlem telhetett — minél nagyobb hűséggel fordítsam le. Az ötödik, hatodik és hetedik szakaszban egy-egy szó cseréjével, illetve elhagyásával a verset szélesebben ragadtam meg, ami jól illik az első négy versszak szelleméhez; ezzel akartam az egész verset — nem is szerbesíteni (»po-srbiti«), hanem jelentéséhez szerb elemmel hozzájárulni. Meggyőződésem, hogy t. Ábrányi úr nem fog ezért neheztelni, mert ki lesz az, aki a költőnél előbb ismeri fel a nagy természeti igazságot, hogy ami szent az egyik nemzet számára, az szent kell hogy legyen a másik számára is, ez pedig a drága anyanyelv.”

Szerzőnk Zmaj Petőfi-fordításainak a bemutatásában és elemzésében nem afféle politikai pragmatizmusból vagy esztétikai tekinteteket mellőző szándékból indul ki, hanem irodalmaink adott életfeltételei és körülményei miatt kénytelen figyelembe venni a még a napi politika szélsőes széljárásait is. Csak egy mozzanatra térünk ki a könyvben említettek közül. A korabeli szerb kritikusok, többen is, nehezményezték Zmaj egyféle „elkötelezettségét” a magyar költészet iránt, főleg a *Danica* cikkírói, de Vatroslav Jagić is. Đorđe Popović nem kevesebbet állít, mint hogy „a magyar eredeti vers mindig gyengébb volt, mint Jovanović fordítása”. (Mindezek még a kiegyezés előtti tevékenységére vonatkoznak, mert 1867 után az elmarasztaló megjegyzések úgyszólván már „természetesek”.) Babić, a filológus azonban számszerű adatokkal,

bibliográfiai tényekkel és verscímeikkel bizonyítja, hogy a Zmaj elleni kifogások jórészt abból származnak, hogy az akkori kritikai szemlélet a műfordítást még nem *alkotásnak* fogja fel, hanem egyszerűen valamilyen *reprodukáló ügyeskedésként* kezeli, s így is értékeli. Egyedül talán Laza Kostić érezte meg a korabeliek közül, hogy a műfordítás több is, fontosabb is annál hogysem az „imitációval” azonosítsuk.

Zmajnak a Petőfihez való viszonyát szerzőnk oly módon is mérlegeli, hogy megvizsgálja, mit fordított le a Petőfi-életműből. Ahogy ő fogalmazta meg a kérdést: „Melyik Petőfit fordította Zmaj?” Aki a teljes Petőfi-művet magáénak mondhatja, az talán furcsának tartja az ilyen kérdést, mert a politika és a közélet forrágában élő vagy a táj csodálatában elmerült, a barátságot, családot, szerelmet, szabadságot, forradalmat, múltat, jelent vagy jövőt megéneklő Petőfi a magyar olvasó tudatában a közhit szerint, de valóságosan is, megbonthatatlan egységben él. Aligha akad azonban példa a világirodalomban, hogy egy nemzeti költő teljes orkesztrációval szólaljon meg egy más nyelvű irodalomban, s „veszteség nélkül” jusson keresztül a fordítás(ok) rostáján. Nemcsak az egyes darabok átültetésével járó redukcióra s a múlhatatlanul bekövetkező fakulásra vagy elszíneződésre kell gondolnunk, hanem arra, mindenekelőtt arra, hogy az opusból kiemelt „reprezentatív” mű(vek) mögül elveszik az akusztikához nélkülözhetetlen mögöttes tér, szem elől veszik az életműdarabok kölcsönössége és egymásrautaltsága, melyek nélkül Petőfi sem Petőfi már, vagy pedig nem egészen úgy ahogy a teljes költői mű ér- és idegrendszerét ismerők számára. A *Komédiát* fordító Babits Mihály írta Dante-tanulmányainak egyikében, hogy a költő a művébe „beleolvasztja élete, lelke minden, minden kincsét, mindent, amit tanult, mindent, amit látott, mindent, amit érzett”. A *Minden* azonban csak az *Egészben* mutatkozhat meg a maga teljességében, a fordítói szelektálás szükségképpen és mindig megalkuvás. Zmaj számára is az, annál inkább, mert még nem állhatott rendelkezésére az egész költői opus. Sem Petőfi életében, sem halála után még sokáig, „... az 1848-ban írt százhat vers közül a Zmaj által használt 1858-i kiadás hatvan verset hagy el, az 1849-ben keletkezett huszonegyből pedig csak négyet közül.” Tudvalévő, hogy 1858-ban melyek azok, amelyeknek ki kellett maradniuk a kötetből.

Babić azonban a rá jellemző következetes tárgyilagossággal mutat rá, hogy a Zmaj-fordítás szűrőrendszerének csökkent áteresztőképességéhez más ok is hozzájárult, ami megnehezítette a teljesebb Petőfi-kép kibontakozását. Kifejti, hogy Zmaj csak az 1848 előtti Petőfivel képes fenntartás nélkül azonosulni, ez év januárjától kezdve azonban már nem tudja követni, „s ebben nemcsak Zmaj polgár volta mutatkozik meg, akinek politikai eszményei legfeljebb a liberalizmus egyénileg színezett világfelfogásáig terjednek, hanem a magyar forradalom és a szerb forradalom kezdetének a szembe fordulása egymással 1848-ban, az az

ellentét is, amely mind Zmajban, mind a Jovanović családban nyomot hagyott. Az utolsó versek, amelyeket lefordít, még a mérsékeltebb Petőfi művei . . .”

Mégis Petőfi éppen Zmaj révén közelíti meg a befogadásnak azt a pontját, amelyen a mű és a költő személye már saját keresztnevével azonosulva él tovább a köztudatban, mint „naš Branko, Vuk, Laza”.

Mi ennek a titka? Semmi esetre sem a tökélyig fejlesztett költői műgond vagy a fordítói művességnek és poétikai tudásnak az a foka, amely az eredetivel egyenrangút képes létrehozni. Zmaj esetében semmiképpen. Mladen Leskovac mutat rá, hogy előtte „nem a filológiai hűség s a pedáns szómegfelelések eszménye lebegett, hanem a költőileg autentikus fordítás szándéka (. . .), nem számolgatta az attributumokat és a substantivumokat, mert nem akart terméketlenül merev és olvashatatlan, kínosan pontos és hű lenni. Ami fontosabb ennél, fordításában mindig költő maradt, s irodalmunk ezért hálás neki.” Hogy csak egyet említsünk a Babić által felhozott példák közül, a *Falu végén kurta kocma* fordításában is ezeket az erényeit csillogtatja meg. Ez sem a fordítói hűség mintadarabja: itt az „ősi nyolcas”, ott a „deseterac” ritmusképlete; a szerb versbe a magyar fül számára szokatlan sorközépi rímek vegyülnek; Zmaj jelzői harsányabbak, képei merészebbek. „Az eltérések az eredetitől igen nagyok. Mégis Zmaj e fordításának a sikere legalább akkora, ha nem nagyobb, mint némely saját versének” — állapítja meg Babić. A „titok” nyitját — igen éles szemmel — abban látja, hogy a verset az olvasó mentalitásának megfelelően hangszerelte, annak szája ízéhez mérte fűszereit, jól ismerve mind az átadó, mind a befogadó közeg ízlését, vers iránti igényét.

Eljutottunk a könyv egyik legfontosabb tanulságának a levonásáig. Lehetnek, persze — vannak is, jócskán — másféleképp értékelhető és hasznosítható megfigyelések, egyéb tanulságok is benne, olyanok például, amelyek a fordítás „technológiájára”, a verstanra, a stilisztikára a filológiára, a bibliográfiára, az irodalomelméletre, a komparatisztikára nézve fontosak. Az sem vonható kétségbe, hogy a Zmaj utáni korszak fordítói gyakorlatára nézve is jelentős obszervációi vannak a szerzőnek, s hogy azokban az évtizedekben születtek modernebb elveket követő, gondosabb, finomabb művű, csiszoltabb technikájú, a filológiai hűségre aggályosabban ügyelő fordítások. Elenyészően kevés azonban az olyan, amit nem szorít a penzum görcse, nem vacogtat a feladattal küszködő lélektelenség, hanem átjárják a zmaji lélek indítékai, intim, meleg áramai. S ha akad is ilyen, abban mindig ott van az övéhez hasonló ihletettség, amit nem egy lefordítandó szöveg eszmei tartalma tett „munkafeladattá”, hanem egy költészet, egy nyelv, egy vele együtt lélegző kultúra ébresztett és növesztett. Az igen tiszteltre méltó és kevés számú kivételről eltekintve ez mutatkozik meg a fordítás „devalvációjának” a korszakában éppúgy, mint az 1918-tól számított két időszak

míntegy hatévtizednyi fordításgyakorlatában: a legtöbbjükből a zmaji lélek beszéde hiányzik, a szélességben és mélységben tagolt „másik” kultúra éltető klímájának ismerete, aminek híján a műfordítás lehet ugyan remekbe készült dísz tárgy, cizellált művészi faragvány, csiszolt ékkő, technikai bravúr, bővészműtatvány, mesterségbeli erőfitogtatás és még sok egyéb, amin azonban mindig érződni fog, hogy a fordító az idegenvezető nyomában lépked, annak beintésére szedi kótára a ritmust, igazítja a hangfekvést, formálja a képet. Az erdő és mező virágai közül télkertbe, fóliasátor alá lépünk, mesterséges tenyészet vesz körül bennünket.

Sava Babić könyve azzal kelt örömet az olvasóban, hogy nem szakmai és tudományos ballaszttal agyonterhelt szöveget ad a kezébe, hanem olyan emberként nyúl a tárgyhoz, akinek mindez személyes ügye, akinek Petőfi költészete (s e költészet fordítása) életének nagy élménye. Jó ezt látni s megállapítani a tudományos gondolkodás mind sivárabbá, kiégettebbé váló jelenében, s távlattalannak látszó jövőjétől való félelmünkben. Egy olyanfajta komputeres irodalomtudomány eljöveteletől tartva, amely jelentéktelen bagatellnek véli, elhanyagolható mennyiségként fogja fel az irodalmi gyakorlatban és annak vizsgálatában az eleven emberi közösségek létezésformáját, tudatvilágát, a történelem kölcsönösen vonzó vagy taszító erőit, s amelyet egyedül a „produkción”, a szöveg, a metrumképlet, a mérhető és számolható fonetikai komponensek foglalkoztatnak, vagy pedig csak a vers csupasz „eszmeváza”, amely sokszor úgy kondul, „mint megütött vas a múzeumban”, ahogy Tóth Árpád írja feledhetetlen soraiban. Arra is figyelmeztet a könyv, noha nem ezzel a szándékkal készült, hogy mind kevesebben vannak, akik bonyolult áttételek nélkül, közvetlen érintkezéssel vehetik birtokukba az Egészet, amiből a költészet is kisarjad. A könyörtelen statisztika erre is rámutat: az 1855 és 1914 közti hatvan év alatt 480 Petőfi-vers fordítása jelent meg, az 1915-től 1980-ig tartó időközben, hatvanöt év alatt pedig csak 178. Igaz, sok mindenben különbözik ez a két korszak egymástól, de az egybevetés az elidegenedés figyelmeztető tüneteire mutat. S ezért tartjuk fontosnak Sava Babić könyvét, amely nemcsak a címben fölített kérdéssel foglalkozik: *hogyan* fordítottuk a költőt, hanem azzal is, ami nélkül az elsőre sincs válasz, hogy *mit*, *miért*, *kik* és *mikor*.

SZELI István